

Tusnádý László

Ötszáz éve halt meg Andrea Mantegna

Albrecht Dürer második itáliai útja során szertett volna személyesen megismerkedni vele. Az idős olasz mester örömmel fogadta az idegen művésztárs szándékát, de a sors közbeszólt: a találkozás elmaradt.

„*Non omnis moriar*” (Nem hal meg minden) – zengnek fülemben most is a horatiusi szavak, és fokozottabban, nagyobb erővel vannak jelen az idő oly rendjében, mint ez a mostani. Fél ezer év! Mennyi feltarajló esemény-hullám, öröm, szenvedés, kín – lekaszabolt remény-bimbó – kiteljesedésben bízó életek, kerékbe tört sorsok, halálszakadékok!

Mantegna alakjai időfüggönyön át tekintenek ránk – időtlenül. Szépek, derűsek, bölcssek, valami titkot tudnak a mindenségről. Erős gyökerek tartják őket ezen a mi létezés-utunkon. Bátorság, szellemi felemelkedettség megmaradás-hit van bennük. Pedig ismerik a démoni erőket. Mesterük szembenézett velük akkor is, amikor megalkotta „A tengeri istenek viszályá”-t. Ennek a műnek épp az ellentéte, egyedüli és mindennél többet elmondó Krisztus-arca „A Megváltó” című képen: a szeretet, a Mind tudása, az eget és földet átkaoló, egybeölelő emberi és isteni Lélek.

A festő, „il pittore” eltávozott. Dürer is „csak” a szellemi hagyatékot tanulmányozhatta. Egyszerre érezhette azt a hiányt, amelyet a tisztelt és szeretett Mester maga után hagyott, és egyszerre emelhetette fel a szívét az a tudat, megállapítás, amelyet az itt maradtak egyre hangosabban hirdettek: „Apellészhez hasonlított, avagy több is volt nála.”

Fra Filippo Lippi, Piero della Francesca, Paolo Uccello világából indult, és abba a nagy teljesség-óceánba futott be, amelyben Michelangelo, Leonardo da Vinci, Tiziano és Raffaello neve ragyog. Olyan hetvenöt évet élt meg, amelyben indulásakor Észak-Itáliában a későgótika is jelen volt. A reneszánsz hajnalhasadása Firenzében volt, de pirkadati fénye eljutott Padovába – Francesco Squarione mester műhelyébe is. Itt tanult a gyermek, az ifjú Andrea Mantegna. Első életrajzírója Bernardino Scardeone volt. Ő hangsúlyozza Mantegna padovai eredetét: a festőnek ez a hely adta az első ihletést. Tehetségének sarjadása itt zajlott, itt érett igazi művésszé. Itt kapta az első lényeges művészi megbízásokat, innen jutott Mantovába. VIII. Innocent pápa megbízásából két évig Rómában is dolgozott. Giorgio Vasari a reneszánsz képzőművészekről írt életrajzában a legkiválóbb mesterek között emlegeti. Külön kiemeli szorgalmát, hiszen ez hallatlan mértékben segített abban, hogy a látott világot, a benne élő eszmét hatalmas tehetségével a leghatásosabban, a legtökéletesebben fejezze ki.

Egy nagy szellemi láncolatnak, kölcsönhatásnak volt a része Andrea Mantegna. Életműve egyszerre illik bele abba az általános rendbe, amelyet az emberiség egyik igen ragyogó, szinte utolérhetetlen korszakának tekintünk, ugyanakkor igazi egyéniség tudott lenni, ecsetvonása, színkezelése egyedüli, csakis rá jellemző elemeket is tartalmaz. Az ábrázolt tárgyak, személyek hűségeselek önmagukhoz – eredetiek. Érzékeljük – mégpe-

dig nagyon világosan –, hogy egy síkban vannak-e, vagy mélység szerinti távolság van közöttük. A tér a rövidülések mértani rendjében, szigorú pontosságával jelenik meg. A festő alaposan ismeri alakjainak életkorát. Még a bőr természetét is tanulmányozta, és megörökítette azt, hogy miképpen változik a gyermeki, ifjú állapottól kezdve egészen a végső életkorig – létünk utolsó állomásáig.

Ha az adott korban annyira csodált művészi erőnyeket így sorjázom, akkor bárki felütheti a fejét, mondván, hogy ez az, ami a legtávolabb áll a mai embertől, hiszen a fénykép és a film lehetőségeivel élhetünk, és az iménti „szorgalom” már fölösleges. Persze technikai kérdésekről vég nélkül lehet vitatkozni, csak a lényegét nem lehet megkerülni: Andrea Mantegna olyan festő volt, aki lelket tudott lehelni a formátlan, az esendő anyagba, és ez a lélek isteni volt. Módszerét érte bírálat kortársai részről is. Volt, aki szemére vetette bizonyos alakjainak szoborszerű jellegét. Ez a megoldás akkor szokatlan és túl egyéni volt. Michelangelo festményeit látva mily természetesnek tartjuk, hogy a magát hosszú ideig szobrásznak („scultore”-nak) nevező általános lángelme eredeti szenvedélyét élte ki festményeiben is, ezért annyira szoborszerűek alakjai. (Charles de Tolnay kutatásai tárták fel, hogy az idős Michelangelo leginkább filozófusnak tekintette önmagát.)

Mantegna igazi humanista volt. Ahogyan Francesco Petrarca gyűjtötte az ókori kézirato-
kat, ő ugyanolyan szenvedéllyel vásárolta meg az ókori szobrokat. Képein a szépség, az emberi boldogság örök hitvallása van. Ismeri a lelki felemelkedést; a színeknek, a három dimenzióknak a nagymestereként jut el a földöntúli távlatokba – magaslatokra. Szentjeinek az arcán az örök tudata, a kimondhatatlan boldogság jelenik meg. A „láthatatlan bizonyosság” öröme és időtlen ünnepe.

Ezt a magasabb léte több alkalommal a zene képi megjelenítésével éri el a festő. Így jelenik meg az egyik képén a Szűzanya a kis Jézussal, szentek társaságában: éneklő, muzsikáló angyalok veszik körül. „Az erény diadala” című képén az ideális és a torz tűnik élénk. Erény nélkül nincs emberi méltóság. Választani lehet, hogy a nehéz rögzítő úton jár-e az ember, vagy a bűnök könnyű és pillanatnyi örömeiket biztosító ösvényein. A magasabb minőség viszont egyértelmű: azt csak az erény útján érhetjük el: az vezet a teljességbe, az emberi jövőbe. A „Virtú”-t (Erényt) egy tökéletes külsejű nő jeleníti meg. Torz, visszataszító lények menekülnek előle – ellenpólusaként a Hálátlanság és a Kapzsiság viszi magával a Tudatlanságot.

Örök tanítás van ezen a képen. Alkotója 1506. szeptember 13-án halt meg, de életműve, az imént említett alkotása is örök figyelmeztetés a festészet nyelvén.

Andrea Mantegna az emberi lángelméknek abba a csoportjába tartozik, amelynek tagjai a leginkább arra tanítanak mindnyájunkat, hogy az emberi tehetség és szorgalom nem ismeri a lehetetlent. Francesco Squarcione műhelyében egy olyan kiválóság bontogatta szellemi szárnyait, aki életútján a lehető legtöbbet érte el. A Gonzaga-ház – a mantovai uralkodó hercegi család tagjai megbecsülték a kiváló művészt. Szülei szegények voltak, neki szép palotája lett, értékes ókori műtárgyakat vásárolhatott. Különösen ez a szenvedélye járt az-
zal a következménnyel, hogy anyagi gondokat fiaira is hagyott örökül, de 1504. március 4-én kelt végrendelete egy eseményekben gazdag élet evilági záró mozzanatait rögzíti. Megfáradt teste a mantovai Sant’Andrea bazilika egyik kápolnájában talált nyughelyet.

Mantovai festő lett, de mint láttuk, az indíttatást Padovában kapta meg. Itt, ebben a városban, Velencétől eltérő módon, élénk irodalmi élet volt. Az egyetemen egy kiváló humanista, Gasparino Barzizza tanította a szónoklást és az erkölcsfilozófiát.

Alberta de Nicoló Salmazo „Mantegna” című igen értékes, a nagy festővel kapcsolatos minden lényeges kutatást összegező könyve 2004 februárjában látott napvilágot. Ebben számol be a szerző Mantegna és Janus Pannonius kapcsolatáról. A magyar költő 1458-ban írta „Andrea Mantegna padovai festő dicsérete” című versét (Laus Andreae Mantegnae pictoris patavini). Az olasz könyvben a mi humanistánk neve a következő változatban is szerepel: Ioannes de Csezmicze). Kettős arcképről van szó. Ezen a költő szerepel és Galeotto Marzio da Narni, annak bizonyítékeként, hogy kettejüket elszakíthatatlan baráti kötelék kapcsolta egybe. A festmény elveszett. A szerző Vitéz Jánost „A hatalmas váradi püspök”-öt is említi, és azt is, hogy Janus Pannonius pécsi püspök lett. Elsősorban azokat az okokat keresi az olasz művészettörténész, amelyek arra készíteték Andrea Mantegnát, hogy a két ifjút megörökítse. Öröndetes az a körülmény is, hogy a könyvben a „Megjegyzések” címszó alatt további fontos adatok szerepelnek. Például Janus Pannonius verseinek az 1784-es utrechti kidása (Jani Pannonii Poemata, a cura di S. Teleki). Továbbá találunk hivatkozást Huszti József (Pécs, 1931) és Kardos Tibor „A magyarországi humanizmus kora” (Budapest, 1955) című könyvére is.

Salmazo arról is beszámol, hogy ebben az időben a ferrarai udvarban egy Michele Pannonio (Magyarországi Miklós) nevű festő is dolgozott. A ferrarai Este-családnak a középkorban szoros kapcsolata volt több Árpád-házi királyunkkal. Matteo Boiardo, Ludovico Ariosto és Torquato Tasso emléke és munkássága ragyogja be örökre ennek a városnak a nevét. Ennek az udvarnak fontos szerepe volt Andrea Mantegna életében is. Vitéz Jánosnak maradt meg olyan levele, amelyet az Este-család egyik tagjának írt. Ebben elsősorban könyvekről van szó.

Festmények és könyvek! Az Örök szilárd pillérei az időben. Háborúk pusztító tüze rájuk is zúdulhat, mint ahogy Andrea Mantegna műveiből is semmisültek meg már évszázadokkal ezelőtt is, és még a második világháború is emésztett el gyönyörű alkotásaiból. Ő megtette a magáét. A pusztítás az utókor bűne, nem az ő lelkét terheli. Ami megmaradt belőle, így is a teljesség erejével hat ránk. Ez nagy vigasz akkor, ha a szeretet agóniáját kell magunk körül látni.

Szorgalom és tehetség – erkölcs, hit, igazi emberi értékek sugározzanak erőt mostoha, elidegenedett világunkban is mindnyájunk szívébe!

(Alberta De Nicoló Salmazo: Andrea Mantegna, Rizzoli/Skira, Ginevra-Milano, 2004)